

Obecné informace o sluchovém postižení – těžká sluchová vada

1. **Sluchová vada je kompenzovaná 2 sluchadly. Žák by měl používat obě sluchadla, jinak se ztrácí směrové slyšení. Ani se sluchadly není slyšení 100%, záleží na podmínkách prostředí a stupni sluchové vady (těžká nedoslýchavost, zbytky sluchu, praktická hluchota).**

Je třeba si uvědomit:

- **Sluchadla zlepšují aktuální slyšení, ale neodstraňují dopad sluchové vady na rozvoj řeči a porozumění.** Nelze počítat s tím, že používáním sluchadel se dopad sluchového postižení úplně eliminuje a žák je se sluchadly bez problémů, svými možnostmi rovnocenný svým spolužákům. Není tomu tak. **Proto posazení do 1. lavice nebo zvyšování intenzity hlasu problém neřeší. U takto těžké sluchové vady nejde pouze o slyšení, ale především o porozumění.**
- **I se všemi kompenzacemi sluchové postižení trvá a žák potřebuje odpovídající prostředí a péči.**

2. **Při vyučování si těžce sluchově postižený žák pomáhá odezíráním. Je nutné vytvořit pro odezírání ve třídě podmínky.**

Obecně: Posadit žáka tak, aby dobře viděl na ústa učitele a mohl je dobře sledovat. Posazení záleží na velikosti a uspořádání třídy a na tom, kde obvykle učitel stojí. V malé třídě je proto méně vhodná 1. lavice, protože stojí-li učitel u ní, vidí žák jeho obličej zdola, tedy z nevhodného úhlu. Lepší je proto 2. lavice. **Za učitelem by neměl být zdroj oslňujícího světla, při psaní na tabuli by neměl zároveň mluvit, otočen k žákovi zády, při čtení by si neměl zakrývat ústa textem. Při výkladu, diktování, ústním sdělování důležitých informací, by neměl učitel chodit po třídě,** je vhodné s žákem udržovat oční kontakt. Je vhodné umožnit žákovi otáčet se na mluvící spolužáky.

Ani odezírání však není „samospasitelné“, je to jen další způsob kompenzace. Nejen že je to činnost velmi náročná a vede k velké unavitelnosti, ale nelze odezřít 100% sdělení. Žák odezírá pouze ta slova, která zná a která má bezpečně osvojena ve svém slovníku. Ostatní obsah při neporozumění odhaduje podle kontextu, který si samozřejmě může mylně vykládat. Nové pojmy neodezře. Proto při výkladu nové látky odezírání příliš nepomůže.

3. **Těžká nedoslýchavost postihuje většinou všechny řečové frekvence, dochází tedy k horšímu rozlišení všech hlásek, jak hlubokých, středních, tak vysokých. Záleží potom na jejich postavení ve slově, na tom, zda žák slovo zná, či nikoli.**

- **Rozsah horšího slyšení závisí na mnoha podmínkách: na konkrétní situaci, kdy se komunikace odehrává, kde se odehrává, kolik je do ní zapojeno osob najednou, zda je nová nebo se opakuje, na její obtížnosti, na tom, zda již žák jednotlivé pojmy zná či nikoli, jak je motivován, jak je unaven, atd. Nelze přesně říct, to bude slyšet dobře, to ne.**
- **Problematické pro diferenciaci jsou především** sykavky, f,é,í, měkčení, délky, některé předpony, přípony a předložky, shluky souhlásek, hlásky podobně znějící. **Zhoršené je rozlišení nových, obtížných a méně používaných pojmů. To má nepříznivý vliv na kvalitu příjmu mluvené řeči** a tím i výkon žáka především při diktování, výkladu, zadávání úkolů, ve výslovnosti v cizím jazyce, při rychle se měnících situacích, při komunikaci více osob najednou, při jakékoli komunikaci v hluku.
- **Sluchová vada nejhůře postihuje vývoj řeči, zhoršuje její obsahovou kvalitu. Řeč neodpovídá věku, ani intelektu.** U každého sluchově postiženého je však tento negativní dopad jiný. Nezáleží ani tak na hloubce postižení, ale na jeho včasné kompenzaci, na mluvním prostředí a péči, která je rozvoji řeči věnována a v neposlední řadě i na intelektu dítěte a jeho schopnostech postižení kompenzovat.

Pro informaci:

Při posuzování úrovně řeči sluchově postiženého dítěte je třeba také přihlížet i k odlišnému rozvoji řeči v běžné komunikaci a řeči používané ve školním prostředí.

Běžná řeč je mnohokrát procvičena, pojmy stálým opakováním upevněny. Kromě toho je běžná komunikace i méně náročná, jednodušší, často stereotypní.

Naopak, **školní, výuková komunikace** je mnohem náročnější, a to nejen na stylistickou přesnost, ale i pro množství nových pojmů, které neustále narůstá, a které si dítě nemá čas kvalitněji osvojit, jako pojmy řeči běžné. **Výuková komunikace nemusí odpovídat ani intelektu dítěte ani jeho dobře rozvinuté řeči běžné. Může být méně pohotová, nepřesná, může být postiženo i porozumění, jak novému výkladu, tak odbornému textu. Reprodukce naučeného může vážnout a působit dojmem neznalosti. Je postižen nejen samostatný mluvním projev, ale i samostatný projev písemný.** Přitom učitelé a někteří rodiče předpokládají stejnou úroveň komunikace výukové, jako je dobře roz-

vinutá komunikace běžná a mohou tak klást na dítě neadekvátní požadavky. Nechápu pak, proč výsledky neodpovídají jejich očekávání.

Sluchově postižené dítě je odtrženo od mimovolního slyšení, které slyšícím pomáhá v osvojení mnoha školních pojmů. Zdravé děti již mnoho pojmů registrovaly, i když se jimi přímo nezabývaly. To SP dítě nemá možnost využít, proto je pro něj učení novým pojmům obtížnější. Potřebuje na upevnění mnohem větší počet opakování, která mu systém našeho školství, pro velkou obsažnost učiva, nedá.

Samo sluchově postižené dítě se s tímto negativním dopadem sluchového postižení nevyrovná. Potřebuje porozumění, individuální péči jak rodičů, tak učitelů, v těžších případech i zohlednění sluchového postižení při kladení požadavků a hodnocení.)

4. **Zvýšené úsilí co nejlépe sledovat a porozumět mluvené řeči a náročné odezírání, vede během dne k velké unavitelnosti. Ta, především v koncových hodinách a hodinách poslechově náročných, může způsobovat zhoršení pozornosti a soustředění a tím opět negativně ovlivňovat výkony.** Proto, je-li to v možnostech učitele, je vhodné vykonávat důležité hodnotící práce na začátku školního dne.

5. **Sluchová vada negativně zasahuje i do rozvoje osobnosti SP.**

Obecně: Sluchově postižení bývají impulzivní, zaměřeni na sebe, nedomýšlejí vždy dopad svých jednání, zjednodušeně až černobíle chápou vlastnosti a povahové rysy lidí, mohou mít problémy zapojit se do skupiny vrstevníků. Jsou orientováni na konkrétno.

Může se u nich projevovat nepřiměřená obava z neúspěšnosti nebo dokonce zesměšnění, úzkostnost, negativní sebehodnocení nebo naopak nekritičnost. Horší porozumění komunikaci, dějovým situacím, spolu s absencí mimovolního učení, má negativní vliv na rozvoj sociálního intelektu a promítá se negativně přímo do vztahů sluchově postiženého a jeho okolí.

Toto vše je však velmi individuální.

Výše uvedené informace o možném dopadu sluchové vady na vzdělávání jsou z větší části „**obecné, možné**“. Nelze přesně určit, v čem budou problémy a jak se jim vyhnout. Každý sluchově postižený je individuální a vyrovnává se individuálně se svým postižením. Zvládá dobře to, o čem se předpokládá, že bude problematické a problémy se objeví úplně někde jinde, kde to nikdo nepředpokládal.

Každá sluchová vada je však pro vzdělávání nepříznivá, protože omezuje slyšení a řeč a naše školství je na poslechu a komunikaci založeno.

Obecné doporučení pro individuální péči při vyučování:

Ve všech předmětech:

- **Dodržování zásad komunikace se sluchově postiženým;**
 - Na sluchově postiženého není třeba křičet. Jeho rozumění řeči se tím nezlepší. Dodržujte zásadu dobré výslovnosti, zachovávejte přirozený rytmus řeči. Nepřehánějte artikulaci ani gesta. Snažte se, aby podobným způsobem mluvily i ostatní žáci ve třídě, dbejte na jejich správnou a zřetelnou výslovnost.
 - **správné posazení** - Posazení lze domluvit s žákem. Může být v každé místnosti jiné, ale žák by neměl sedět v zadních lavicích, ne dál než 3 m od mluvícího pedagoga (i když bude tvrdit, že mu to nevádí))
 - **vytvoření podmínek pro možnost odezírání**
 - **vytváření klidného prostředí pro výuku, řízení rozhovorů** ve třídě **ve smyslu lepšího slyšení a porozumění, zopakováním zadávané otázky** (aby byly srozumitelné, přiměřeně hlasité - když hovoří spolužáci)
Problémy jsou při komunikaci více osob najednou, sluchově postižený se pak nemůže orientovat a soustředit se na odezírání. Žáky ve třídě vyvolávejte jménem.
 - **umožnit otáčet se na mluvící spolužáky** (je vhodná otočná židle)
 - při komunikaci více osob ve skupině je možnost **horšího porozumění** instrukci, zadání, umožnit na požádání **individuální vysvětlení**
 - **preferovat písemné informace nad diktovanými**
 - **podpora sebevědomí, dopomoc při nejistotě v porozumění, při mluvním projevu**

Ústní projev sluchově postiženého:

- při samostatném vyjadřování **je možný méně kvalitní mluvní projev** (nepřesnosti, delší pomlky, jednodušší vyjadřování, váhání, nejistota), vhodná je celková podpora, dopomoc návodnými otázkami;
- **každá nová situace je** pro těžce sluchově postiženého **problematická**. Musí se zorientovat, aby jeho slovní vyjadřování odpovídalo situaci, **potřebuje čas**. Je možné i neporozumění a nedorozumění.

Písemný projev sluchově postiženého:

- **při samostatném písemném vyjadřování je možný méně kvalitní projev** (jednodušší vyjadřování, méně kvalitní může být gramatika - agramatismy, mohou být záměny obsahu slova s podobným, zkomolení odborných pojmů pro nepřesnou znalost jejich obsahu, neadekvátní odpověď při nepochopení otázky)
- **při diktování je možnost zvýšené chybovosti vlivem přeslechů** (problémy s diferenciací sykavek, měkčení, délek, některých předpon, přípon a předložek, shluků souhlásek, hlásek podobně znějících, zhoršené je rozlišení nových, obtížných a méně používaných pojmů, cizích slov...)
- je vhodné **poskytnutí delšího času pro vypracování úkolů, je-li to třeba**
-
- **Porozumění při komunikaci, porozumění učivu :**
 - je **vhodná průběžná kontrola porozumění**, u obtížnějšího učiva, při zadávání úkolů, v případě potřeby poskytnutí doplňujících informací, vysvětlení
 - **!!! kontrola porozumění musí probíhat návodnými otázkami nebo činnostmi**. Na otázku "Rozumíš?" odpovídají většinou sluchově postižení **přikývnutím, i když to není pravda**.
 - vést žáka k tomu, **aby, když nerozumí, sám požádal o vysvětlení**. Zpočátku je však nutné vstřícné jednání a nabídnutí vysvětlení ze strany učitele. Žák si nejprve musí na takovéto jednání zvyknout. **Se vzrůstajícím věkem však vzrůstá i obava ptát se při vyučování pro možný posměch ze strany spolužáků. Žák také nechce na sebe upozorňovat**. Proto i když o této možnosti zeptat se ví, často se stává, že ji nevyužije. **Je také nutné zamezit jakékoli slovní šikaně ve třídě, zesměšnění**.
 - **!!! Těžce sluchově postižený má ztíženo porozumění z magnetofonu, TV, CD, videa** - jsou možné přeslechy, neporozumění, je nutný slovní nebo písemný doprovod
 - **ústní zadávání úkolů, příkladů** (!!! jsou časté přeslechy čísel) **dávat v písemné podobě, v případě absence učebnic dávat okopírované texty z učebnice učitele, flash disc**
- **Tolerance :**
 - **!!! Tolerovat (ale opravovat) sluchové chyby, nepočítat je do klasifikace**
 - tolerovat možný **horší samostatný mluvní i písemný projev**
 - tolerance při **hodnocení úkolů založených na sluchovém vnímání**
 - tolerance **šumu, ruchu, při konzultaci problému se spolužákem, zjišťování úkolu při neporozumění, otáčení se na spolužáky**
 - **dát dostatek času na vypracování úkolů, vést k sebekontrolě, respektovat individuální osobní tempo**
 - tolerovat **zvýšenou unavitelnost, především v hodinách poslechově náročných a koncových**
 - **S dospíváním se zhoršuje sebehodnocení, vnímání postižení, přecitlivělost na upozorňování na vadu, na možné výjimky**. Dospívající se nijak nechťejí lišit od ostatních, je tedy někdy velmi těžké jim pomáhat.
 - Je také vhodné **vychovávat k toleranci okolí, kolektiv ve třídě, vysvětlovat případné odlišné hodnocení nebo úkoly, zabránit případně slovní šikaně**.
 -
- **Ve výuce:**
 - Velmi pomáhá **strukturalizace učiva, schéma, tabulky, přehledy, lze je nechat na lavici pro zrakové upevnění učiva a orientaci**. Umožnit co největší množství učiva fixovat zrakem, činností. Při větších výukových problémech lze obsah učiva i mírně redukovat (v předmětech, kde to lze).
 - **používání co největšího počtu názorných pomůcek pro pochopení obsahu výkladu pojmů**

- **adekvátní požadavky a formy zkoušení, dle možností žáka** (Lze předem žáka upozornit na zkoušení, lze přesně vymežit z čeho bude zkoušen. Sluchově postižení jsou dost odkázáni na mechanické naučení, kterého se pak drží, často je změna otázky zaskočí, nevědí, co do obsahu učiva zařadit.)
- při problémech vyučujících s adekvátním hodnocením známkami, **lze použít slovní hodnocení**
- **je zhoršené mimovolní slyšení, které pomáhá slyšícím v osvojení řady** pojmů, potřebuje mnohem větší počet opakování na jejich kvalitní osvojení, delší čas na jejich zařazení, utřídění
- **v případě potřeby zadávání individuálních úkolů**
- **dát šanci na opravu neúspěchu**

• **Technické zázemí:**

- **Používání kompenzačních pomůcek je nezbytné!**
- **Je nezbytný kvalitní výukový materiál v písemné podobě**, chybí-li, je vhodné ho nahradit kopií textu přednášejícího, případně kopií čitelných a přehledných zápisků spolužáka.
- Pro lepší možnost orientace v komunikaci ve třídě je vhodná **otočná židle**

V jednotlivých předmětech:

Ve výuce mohou být pro těžce sluchově postiženého žáka problematické všechny předměty, nelze dát podrobné instrukce.

Český jazyk: (je celoživotním vzděláváním)

- je **možná**, v některých oblastech, **menší slovní zásoba**
- je **možný horší samostatný mluvní a písemný projev**
- **neklasifikace sluchových chyb** (záměna sykavek, hlásek zvukově podobných, chyby v měkčení, shlučích souhlásek, vynechání některých předpon, přípon a předložek, komolení obtížnějších, nových či méně používaných slov, agramatismy)
- **nahrazení diktátu doplňovacím cvičením** (v případě větších problémů)
- **U sluchově postižených je často problematické čtení, pro horší chápání obsahu.** Čtou neradi, protože je to pro ně velmi namáhavá činnost. **Je to individuální. Je však nutné si uvědomit, že to není u sluchově postižených samozřejmostí, když nemají problémy se čtením, a že je potřeba delší čas na zvládnutí obsahu textu, než má běžný čtenář.**

Matematika:

- nutná je dopomoc **při pochopení zadání ve slovních úlohách** (Slovní úlohy sluchově postižení žáci většinou těžko zvládají. Nemusí to však být pro nedostatek logického uvažování, ale pro nepochopení jazyka slovní úlohy, který je velmi přesný, specifický a pro sluchově postiženého málo pochopitelný. Zvládnou ji teprve s dopomocí, s názorem.)
- **při diktování je možný přeslech diktovaných čísel**, lepší je dát příklady písemně, případně zadání kontrolovat

Odborné předměty:

- je největší problém velké **množství rychle narůstajících nových pojmů**, které sluchově postižení obtížněji zvládají, potřebují delší čas na jejich osvojení, mohou unikat vztahy mezi pojmy
- může být méně kvalitní reprodukce naučené látky (i přes dlouhodobou a pečlivou přípravu)
- je vhodná strukturalizace pojmů, vytyčení vztahů, přehledy, tabulky
- **vyzkoušet vhodné metody zkoušení**, vybrat tu nejoptimálnější
- problematické může být i **čtení náročnějších odborných textů**, které vyžadují delší čas pro pochopení

Cizí jazyky:

- **těžká je výslovnost**, která se rozlišuje sluchem, je nutná tolerance odchylek

- může být problémem i horší výbavnost pojmů a tím i menší pohotovost pro zapojení se při konverzaci, je nutná tolerance, dostatek času
- **problematický je poslech ze zvukových nosičů, vážne porozumění, které nelze vyřešit zesílením zvuku**
- problematické jsou rychle se měnící situace ve třídě při rozhovorech nebo hrách, v důsledku horšího porozumění je ohroženo zapojení se do společné práce

I výše uvedená doporučení jsou obecná, **ne vždy** je vše nutné dodržovat. Je však vhodné se o potřebách se sluchově postiženým domluvit a podmínky vytvořit takové, aby byly vyhovující všem zúčastněným stranám.

POZN.: V době dospívání prožívají postižení svůj handicap vzhledem k ostatním spolužákům velmi těžce a senzitivně. Je proto bezvýhradně nutné k nim přistupovat s empatií a taktem a řešit všechny problémy spojené se sluchovým postižením mimo kolektiv ostatních žáků.